

сучасної педагогіки : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (11-12 грудня 2015 р.). – Ужгород, 2015. – С. 26–28.

3. Пустова Ф. Педагогічна система Олекси Тихого (штрихи до історичного портрету) [Електронний ресурс] / Ф. Пустова. – Режим доступу : <http://nasha-druzhkovka.ru/pedagogichna-sistema-oleksi-tihogo/>

4. Тихий О. Домашні завдання / О. Тихий // Тихий Олекса. На перехресті думок / [упоряд. Л. Огнєва]. – Донецьк : «Смолоскип», 2013. – 444 с.

5. Тихий О. Мова – народ / О. Тихий. – К. : Смолоскип, 2007. – 416 с.

6. Тихий О. Редакції газети «Радянська освіта» / О. Тихий // Мова – народ. – К. : Смолоскип, 2007. – 416 с.

7. Тихий О. Про проблеми реформи шкільної освіти / О. Тихий // Тихий Олекса. На перехресті думок / [упоряд. Л. Огнєва]. – Донецьк : «Смолоскип», 2013. – 444 с.

8. Тихий О. Словник мовних покривів / О. Тихий. – Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – 107 с.

*Попова О. В.
(м. Вінниця)*

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ОЛЕКСИ ТИХОГО

Докорінне реформування системи освіти в умовах перебудови державності, культурного і

духовного відродження України потребує вдосконалення процесу соціалізації дітей та підлітків. Адже саме в цей період у характері особистості закладаються стрижневі духовні цінності й основи моральних норм. Розвиток дитини у взаємодії та під впливом соціального середовища визначають як процес і результат її соціалізації. Соціалізація відбувається як під впливом стихійної взаємодії з соціальним довкіллям, так і при відносно керованому процесі впливу соціальних інституцій та спільноти на відповідну категорію дітей [3, с. 4]. Згідно нормативним документам, що регламентують діяльність освітніх закладів України, сучасна школа є важливим «інститутом соціалізації», призначення якого – забезпечити соціальну компетентність майбутньому поколінню, його адаптацію до унормованого існування серед людей, сформувати у них ціннісне ставлення до довкілля, навчити особистісному існуванню, озброїти елементарною наукою та мистецтвом життя. Водночас для успішного вирішення даних завдань необхідно не лише створювати нові виховні технології, але й об'єктивно оцінити здобутки просвітителів минулих років. Тому для науковців та практиків безперечний інтерес становить педагогічна система вітчизняного педагога і правозахисника Олекси Тихого. Він справедливо вважав, що основи соціалізації особистості полягають в засвоєнні традиційних українських цінностей в родині, дитячому садочку й школі. Тому метою даної статті є розгляд проблеми соціалізації особистості у педагогічній системі відомого педагога Олекси Тихого.

Він був не лише публіцистом та правозахисником, одним з членів-засновників Української Гельсінкської групи, але й педагогом за фахом та за покликанням. Життя Тихого склалося так, що значну його частину він провів за ґратами, а не в навчальній аудиторії. Як влучно зауважив його товариш-політв'язень Василь Овсієнко: «Це мав бути видатний педагог, але... замість кафедри він мав каторгу» [2]. Як писав свого часу відомий поет та правозахисник Євген Сверстюк в своїй поемі «Дзвони»:

«І коли стало всюди тихо
І люди усі маленькі
Принишли, як миші руденькі
Виходить учитель Тихий,
Виходить поет Руденко.
І твердо без гаму і грому,
Без надії на оборону,
Спокійно наперед ступає.
Так йшов його предок на палю» [4].

Роздуми Олекси Тихого щодо проблем соціалізації дитини в школі, його подвижницька діяльність із захисту та популяризації української мови на Донеччині, безумовно, заслуговує на увагу педагогічної спільноти, чим і обумовлено актуальність цього дослідження.

Процес соціалізації дітей починається на етапі дошкільного дитинства. Дошкільний вік – це сензитивний період для формування особистості дитини, набуття нею першого соціального досвіду, розвитку емоцій, почуттів, що є підґрунтям її соціального становлення. Роль дошкільного віку

полягає в оволодінні загальними знаннями, уміннями, в набутті психічних якостей, необхідних для життя (оволодіння мовою, сприймання, уява, мислення, орієнтація в просторі й часі). Пізнаючи навколишній світ, розвиваючись розумово, дитина вчиться спостерігати, робити висновки, порівнювати і узагальнювати. Усі новоутворення дошкільного віку є не сумою знань, а певним рівнем пізнавальної активності, самостійності та творчості. Сформовані у цей період якості визначають загальний характер поведінки дитини, її ставлення до світу, а відтак є основою життєдіяльності у майбутньому [3, с. 7]. Процес соціалізації продовжується й у шкільний вік. Кожній дитині від природи дано бути розумною й успішною людиною. Завдання педагогів – допомогти школяреві розкрити свій потенціал, навчити його самостійно осягати довкілля. Для цього дуже важливо створити спеціальне освітнє середовище, у якому дитина зможе виявляти свої індивідуальні здібності, буде розвиватися і навчатися у власному ритмі. Таку можливість надає педагогічна система національно орієнтованого виховання, створена вітчизняним педагогом Олексою Тихим.

Аналізуючи процес соціалізації дітей та підлітків, український мислитель переосмислює відоме твердження англійського філософа та педагога Джона Локка про душу дитини як *tabula rasa*, тобто чисту дошку, на якій можна написати все, що завгодно. Зокрема, О. Тихий вказує: «написати на дитячій душі нелегко, адже це (не) мертва пофарбована в чорний колір дошка, а жива, дуже тонка, дуже вразлива, що постійно змінюється

(буквально щогодини) структура. Треба знати її особливості (адже кожна дитина неповторима), треба писати не те, що нам хочеться, які б не були наші найшляхетніші побажання» [5, с. 35]. Кожна людина індивідуальна за своєю суттю, – вважав український педагог і правозахисник. «Кожний має свої особливості характеру, особливий, тільки йому властивий, психічний склад, темперамент, підготовку, успадковані від батьків, національні традиції і т. п. Тому виховання повинно бути індивідуальним. Тільки воно забезпечить найповніший розвиток властивих саме даній дитині рис, здібностей, моральних та інтелектуальних задатків. До цього повинні прагнути батьки, нація, суспільство. У цьому запорука найбільш повного і всебічного розвитку як індивідууму, так і суспільства в цілому» [5, с. 39].

Основні засади педагогічної системи О. Тихого будуються на визнанні провідної ролі виховання, його освітніх можливостей у розвитку дітей. Виховання, стверджував видатний педагог, повинне керувати саморозкриттям особистості. Водночас саморозкриття неможливе без зовнішнього впливу, якому необхідні різноманітні засоби, що викликають розвиток внутрішніх тенденцій, потягів дитини. Він стверджував, що необхідно з раннього віку формувати у дітей самостійність, здатність до вибору способів поведінки, відкритість до світу людей як потребу особистості, розвивати усвідомлене ставлення до себе як до вільної самостійної особистості та до своїх обов'язків, формувати готовність до сприймання соціальної інформації, виховувати співчуття, співпереживання, бажання пізнавати людей, робити

добрі вчинки. Але як вказував О. Тихий «сіяти в душі дітей пророчені зерна добра – зовсім нелегка справа» [5, с. 35–36].

Він вважав, що «патріотизм, національна гідність, любов до свого народу, свого міста, села, любов до рідного слова, до рідної пісні, природи, історії – ось зерна, які ми повинні б сіяти в душі дітей і в сім'ї, і в школі, і через літературу, кіно, телебачення. А на Донеччині сходи цих зерен безжалісно, по-варварському знищуються, і виростає а душах дітей чортополох (міщанство, дармоїдство, хуліганство, пияцтво)... Українці, що народились і виростили на Донеччині, соромляться признатися, що вони українці, соромляться говорити українською мовою, бо їх називають «хохлами», «бандерами» [6, с. 39–40].

Тобто ще 50 років тому, простий вчитель з Олексієво-Дружківки передбачав все те, що могло відбутися, і відбувається зараз у нас на Донбасі. Він немов застерігав про те, що відбудеться в 2014–2016 роках, стверджуючи: «Донеччина – це 1/6 всього населення Української РСР. Її культурний та національний розвиток може послужити або гарним прикладом для всієї України в разі її нормального розвитку, або ганебним, холероподібний, коли й інші райони підуть шляхом байдужності до національної культури та мови. І в другому випадку ганьба та прокляття впадуть на голови кожного з нас, донбасівців, хто бачив, усвідомлював насування загибелі і мовчав, хто в догоду череву забув, якого він роду-племені, зрадив свій народ, з чужих рук брав отруйну зброю асиміляції та допомагав нищити українську мову, культуру, традиції, обряди» [6, с. 30].

Таким чином, О. Тихий вказував на провідну роль засвоєння української мови в процесі соціалізації особистості. Русифікація призводить не лише до втрати традиційного коріння, але й спотворенні людської особистості, її маргіналізації. Втрата рідної мови призводить до деградації культури, коли «люди майже ні в що на вірять – ні в Бога, ні в комунію» [5, с. 32]. Значними агентами русифікації в Донецькому регіоні він вважав заклади освіти: від дитсадків до вищих навчальних закладів [1, с. 53–54]. Закриття українських шкіл, які у 70-ті рр. ХХ ст. в невеликій кількості ще залишалися у сільській місцевості Донеччини, Тихий розцінював як інтелектуальний геноцид багатомільйонного українського населення регіону. Посилаючись на видатних педагогів К. Ушинського та Я.-А. Коменського, Тихий підкреслював важливість навчання дітей в початковій школі рідною мовою. Нерозуміння учнями, батьками та й учителями того очевидного факту, що неможна вивчити чужої мови, не вивчивши як слід рідної, є, на думку О. Тихого, однією з причин поганого знання в Донецькій області як української, так і російської мов, внаслідок чого люди почали розмовляти суржиком, який дехто схильний називати донбаською мовою. Оскільки вдома діти розмовляли українською (зазвичай місцевим діалектом), а в школі російською, при цьому не вивчаючи як слід літературної української мови, у розмові вони починали поєднувати елементи двох мов, фонетика ж залишалася українською. Таким чином і народжувався

суржик, носії якого, на думку Тихого, завжди викликали і будуть викликати сміх як в українця, так і в росіянина [1, с. 48–49]. Учителям, школярам та кожному, хто хоче говорити правильно й красиво, О. Тихий адресував «Словник мовних покручів», над яким працював в період між першим та другим ув'язненням: з 1964 по 1977 рр. [7]. Щоб підняти авторитет української мови, як серед українців, так і серед людей інших національностей, що часом мають на неї неправильні, а то й шовіністичні погляди, О. Тихий уклав збірку «Мова – народ», в якій зібрав висловлювання близько 250 видатних людей про значення мови в житті народу, про любов до рідної мови та свого народу, а також документи, в яких висвітлено історичну долю української мови [8]. І як сучасно, в світлі національних змагань за ствердження національної ідентичності та мови, звучать слова О. Тихого, сказані майже півстоліття тому: «Українська мова — не вигадка буржуазних націоналістів, не польська інтрига, не результат чи прояв антикомунізму. Це мова живого 40-мільйонного народу» [6, с. 36].

Дослідження педагогічної діяльності та творчого доробку Олекси Тихого дозволяє зробити висновок, що проблеми соціалізації дитини, які він порушував у своїх педагогічних та публіцистичних працях, міркування щодо їхнього вирішення набувають все більшої актуальності і в наш час, коли зі всією гостротою постає питання про формування нової української ідентичності, особливо на сході нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малярчук Н. Проблема русифікації освіти на Донеччині в публіцистичній спадщині Олекси Тихого / Н. Малярчук // Історичні і політологічні дослідження. – 2014. – № 1–2. – С. 52–58.

2. Овсієнко В. Олекса Тихий. Справжній донецький українець [Електронний ресурс] / В. Овсієнко // Українська правда. – 2013. – 16 серпня. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/02/3/70406/>

3. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. / Т. І. Поніманська. – К.: «Академвидав», 2006. – 456 с.

4. Сверстюк Є. Учитель Тихий / Євген Сверстюк // Мистецька сторінка – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/02/3/70406/>

5. Тихий О. Думки про виховання / О. Тихий // Олекса Тихий. На перехресті думок / Упорядник Огнева Людмила. – Донецьк: Музей «Смолоскип», 2013. – С. 28–43.

6. Тихий О. Думки про рідний донецький край / О. Тихий // Олекса Тихий. Не можу більше мовчати / Упор. Василь Овсієнко, Людмила Огнева, Євген Фіалко, Євген Шаповалов. – Донецьк: Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – 184 с

7. Тихий О. Словник мовних покручів [Текст] / О. Тихий. – Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – 107 с.

8. Тихий О. Мова – народ / О. Тихий. – К. : Смолоскип, 2007. – 416 с.